

На думку О.Музиченка дітям легко спостерігати природу та проводити певні досліді: проростання насіння, різновиди ґрунту, як рослина захищається, як рослина ходить по землі (батоги суниці), як рослина ходить під землею і т. д. Діти 8-9 років можуть вивчити мало не всю живу й неживу природу [3, с. 54].

Метою застосування дослідницького методу в навчанні було набуття учнями досвіду дослідницької роботи в пізнавальній діяльності; формування активної, компетентної особистості, дослідницьких умінь. О. Музиченко переконував, що запорукою успішного використання дослідницьких методів навчання є вміння вчителя поставити дітей у ранг дослідників, даючи їм можливість пройти у скороченому схематизованому вигляді ті ж сходинки пізнавального процесу, що проходить учений при встановленні того чи іншого наукового положення. «Якщо діти самі спостерігають, ставлять питання, роблять припущення, висновки, знаходять шляхи їх перевірки і, перевіривши, роблять остаточні висновки, значить, вони використовують метод дослідження, бо виходять з конкретних фактів і самотужки їх зважують» [3, с. 52-53].

Висновки... Основні положення дидактики розвивального навчання Олександра Музиченка знайшли своє відображення в його публікаціях та у практиці школи того часу. Розвивальне навчання учений пов'язував з розумовим вихованням школярів, де дитина виступає в якості суб'єкта самостійної особистісної діяльності.

Український педагог зробив значний внесок у розвиток методик навчання читанню і письму (комплексний підхід), намагаючись замінити однобічний інтелектуалізм і книжність у навчанні програмами, які враховували б інтереси школярів, розвивали б їхнє мислення, почуття, волю, залучали б їх до співпраці й колективних форм роботи. Особливого значення він надавав активності учня на уроці, системі постановки запитань, використанню активних методів навчання, прагнув аби вчитель лише скеровував самостійну роботу дітей, виступав помічником.

Література

1. Музиченко О. Виховуючий вплив навчання [електронний ресурс] / Олександр Музиченко; [ред. та пер. з рос. О.Сухомлинська]. – режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2006/2006_1_9.pdf.
2. Музиченко О. Реформа школи чи шкільна реформація? / О. Музиченко // Вільна українська школа. – 1918-1919. – № 4. – С. 201 – 207.
3. Ярмач Н. О. Освітня діяльність і педагогічні погляди О. Ф. Музиченка / Ярмач Н. О. ; за заг. ред. Є. І. Коваленко. – Ніжин: МІЛАНІК, 2007. – 191 с.
4. Центральний державний архів вищих органів влади у м. Києві, Спр. 5163 Особова справа. Музиченко Олександр Федорович, 1919-1933 рр., 32 арк.

Анотація

У статті охарактеризовано систему дидактичних поглядів українського вченого О.Музиченка, які дозволяють характеризувати його як основоположника дидактики розвивального навчання.

Аннотация

В статье охарактеризована система дидактических взглядов украинского ученого О.Музиченка, которые позволяют характеризовать его как основоположника дидактики развивающего обучения.

Summary

The system of didactics looks of the Ukrainian scientist O.Myzuchenko, that allow to characterize him as a founder of didactics of developing studies, is described in the article.

Ключові слова: О.Музиченко, дидактика, розвивальне навчання, активність учня, методи навчання, наочність, дослідницький метод.

Ключевые слова: О.Музиченко, дидактика, развивающее обучения, активность ученика, методы учебы, наглядность, исследовательский метод.

Key words: O.Myzuchenko, didactics, developing studies, activity of student, methods of studies, evidentness, research method.

Подано до редакції 10.10.13.

УДК: 37+373.2+377.35+378+37.036

© 2013

Листопад О.А.

ТВОРЧЕ РОЗВИВАЮЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ВИЩОГО ПЕДАГОГІЧНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Соціальні, культурні умови і економічна ситуація, що склалася нині в Україні, актуалізує якісну трансформацію існуючої парадигми освіти, її орієнтацію на розвиток творчої активної особистості, здатної швидко адаптуватися до умов життя, що змінюються. Дії за шаблонами, засновані на передачі готових знань і досвіду відомими способами діяльності (уміння і навички) вже не можуть задовольнити сучасним освітнім вимогам. Виходячи з сучасних потреб суспільства, навчальний заклад повинен озброювати не тільки знаннями та вміннями, а й методами творчої пізнавальної та практичної діяльності, розвивати творчі здібності, готувати до активної практичної діяльності.

Як зазначає президент НАПН України В.Г Кремень, до основних цілей реформування освіти відносяться: зміна функцій навчального процесу з метою навчати учнів самостійно оволодівати новими знаннями та

інформацією, навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя; формування розвиненої, самодостатньої особистості в умовах нескінченної множини різноманітних, часто суперечливих, інформаційних впливів з усього світу; впровадження принципу дитиноцентризму, що потребує як зміни навчальних планів, так і зміни взаємовідносин вчителя й учня, коли вчитель має бути партнером учня в навчанні і розвитку; забезпечення рівних можливостей дітей у здобутті якісної освіти незалежно від місця проживання, статку і статусу сімей [1, с. 3].

Розвиток творчих сил особистості, актуалізація закладених в неї природою здібностей і задатків дозволить особистості, що формується, в майбутньому зайняти гідне місце в суспільстві. Величезна роль в цих процесах належить педагогам дошкільної освіти тому, що підготовка працівника нового типу починається з дошкільного навчального закладу. Дошкільний вік є найбільш доцільним період для розвитку творчого потенціалу, оскільки саме в цьому віці діти мають великий потенціал фантазії (який, на жаль, з віком знижується), тому потрібно розширювати цей потенціал, формувати і вдосконалювати творчі здібності дитини. Творчість природно супроводжує всі дії дитини: малює оригінальний у спілкуванні, в іграх, малюнках, розповідях. Творчість – норма дитячого розвитку, органічно притаманна дитині з раннього віку. Усі діти мають здібності, які закладені в них природою. Завдання дошкільного навчального закладу виявити ці здібності, максимально розвинути творчий потенціал дитини.

Тому педагога з дошкільної освіти ми представляємо як творчого професіонала з високим рівнем культури, почуттям особистої і професійної гідності, готовою і здатною до творчого самовдосконалення. Йому необхідні базові знання, проблемне, аналітичне мислення, професійна компетентність, інтелектуальна культура. Його діяльність повинна відображати гуманістичний почерк, творчу взаємодію з дітьми дошкільного віку, батьками дітей і колегами. Проте невисокі темпи перебудови системи професійно-педагогічної підготовки, безліч практичних і науково-теоретичних проблем, що постають перед вищими педагогічними навчальними закладами, вимагають пильнішої уваги до проблеми розвитку творчого потенціалу студента.

При всій безперечній теоретичній і прикладній значущості численних досліджень проблеми розвитку творчого потенціалу особистості, слід зазначити, що в умовах модернізації системи педагогічної освіти вона залишається відкритою для наукового пошуку. Сучасна вища педагогічна школа відчуває гостру необхідність в обґрунтуванні і розробці теоретико-методологічних аспектів і адекватного технологічного забезпечення процесу розвитку творчого потенціалу особистості як чинника успішної соціальної інтеграції індивіда, що дозволить, на наш погляд, намітити шляхи рішення ряду ключових проблем, сучасної вищої педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Відправною точкою аналізу проблеми розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів є роботи (Б.Г. Ананьєв, В.І. Андрєєв, Г.С. Альтшулле, А.В. Брушлинський, Л.С. Виготський, Н.В. Гузій, І.С. Дмитрик, В.І. Загвязинський, І.А. Зязюн, В.О. Кан-Калик, І.Г. Канєвська, Н.В. Кічук, Є.А. Клімов, П.Ф. Кравчук, Б.Д. Красовський, З.С. Левчук, О.М. Матюшкін, В.О. Моляко, М.Д. Нікандров, В.Ф. Овчинніков, Я.О. Понаморьов, М.М. Поташник, К.К. Платонов, П.І. Просецький, А. Пуанкаре, В.В. Рибалко, К. Роджерс, С.Л. Рубінштейн, Л.І. Рувинський, В.В. Савич, О.Я. Савченко, В.А. Семиченко, В.О. Сухомлинський, С.О. Сисоєва, В.А. Цапок, П.І. Шевченко, В.С. Швірєв та ін.) в яких досліджуються питання творчої особистості, її потенційних можливостей, здібностей, властивостей, характерних рис.

Широкий пласт досліджень міститься у роботах (В.В. Андрієвська, Д.Б. Богоявленська, Р.М. Грановська, А.З. Зак, В.В. Зеньковський, Г.С. Костюк, Л.Е. Кряжев, Н.В. Кузьміна, О.Н. Лук, П.П. Лямцев, В.С. Мерлін, В.О. Моляко, В.Ф. Моргун, Г.Л. Смірнова, Н.Ф. Тализіна, Б.О. Федоришин, Б.Д. Шадриков, Е.В. Шорохова та ін.) в яких досліджуються питання сутності людської активності в творчому процесі, психолого-педагогічні основи творчої діяльності.

Формулювання цілей статті... Метою статті є теоретичний аналіз особливостей творчого розвиваючого освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу як засобу розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження... В самому широкому сенсі під «потенціалом» ми розуміємо засоби, джерела, що є в наявності і здатні до мобілізації, виконання та досягнення будь-якої мети, реалізації плану, вирішення конкретного завдання. Творчий потенціал особистості виступає як інтеграційна властивість особистості, що є передумовою і результатом творчої діяльності, визначає спрямованість, готовність і здатність особистості до самореалізації. Творчий потенціал тісно пов'язаний з явищем креативності, яке проявляється в спрямованості на пізнавальний процес та здібності породжувати нові ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення і поведінки. Творчий потенціал особистості складається передусім з системи наявних в ній знань, умінь і переконань, на основі яких будується і регулюється її діяльність, розвивається почуття нового, відкритості до усього нового, високої міри розвитку мислення, її гнучкості, не стереотипності і оригінальності, здатності швидко міняти прийоми дій відповідно до нових умов. Творчий потенціал особистості правомірно розглядають як необхідну передумову діяльності творчого характеру.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що творчий потенціал майбутнього педагога дошкільної освіти є складною системою, що включає мотиваційно-цільовий, змістовний, операційно-діяльнісний, рефлексійно-

оцінний компоненти, що розкривають сукупність особистісних якостей і здібностей, знань, умінь і навичок, необхідних для досягнення високого рівня його розвитку.

Мотиваційно-цільовий компонент творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти відображає особистісне відношення до діяльності, яке проявляється в цільових установках, інтересах, мотивах творчої діяльності. Мотиваційно-цільовий компонент передбачає наявність у студентів ряду цільових установок: розвиток інтересу до майбутньої професійно-педагогічної діяльності як творчого процесу; розвиток потреби в творчій діяльності; прагнення до здобуття загальних і спеціальних знань, умінь і навичок необхідних для організації творчого розвиваючого освітнього середовища в дошкільному навчальному закладі; усвідомлення потреб, цілей, завдань, рішень які приведуть до творчої діяльності.

Змістовний компонент творчого потенціалу включає сукупність знань майбутнього педагога дошкільної освіти про специфіку творчої діяльності і передбачає формування у студентів знань, умінь і навичок організації творчої діяльності дітей дошкільного віку, отримані на навчальних заняттях і під час самостійної практичної діяльності.

Операційно-діяльнісний компонент творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти засновано на комплексі умінь і навичок організації творчої діяльності. Він включає способи розумових дій або розумові логічні операції, а також способи практичної діяльності. Цей компонент відбиває можливості особистості в створенні чогось нового і спрямований на самовизначення і самовираження в індивідуальній творчій діяльності.

Рефлексійно-оцінний компонент творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти характеризується осмисленням, самоаналізом і самооцінкою власної творчої діяльності і включає: уточнення шляхів організації творчої діяльності; визначення на основі свого власного досвіду оптимальних методів і прийомів майбутньої професійної роботи; оцінку співвідношення своїх можливостей і рівня потенціалу.

Наявність творчого потенціалу у майбутнього педагога дошкільної освіти не є природженою характеристикою особистості. Творчий потенціал включає не лише природні ресурси і резерви особистості, але й ті утворення, які сформовані у особистості в результаті професійно-педагогічної освіти в вищому педагогічному навчальному закладі. При цьому слід зауважити, що накопичення нових знань, умінь призводить до розкриття нових, ще невідомих для особистості, здібностей та розвитку вже відомих.

Розвиток творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти в умовах вищого навчального закладу пов'язаний з проходженням ряду етапів, кожен з яких є необхідним, для того, щоб розвиток особистості відбувався гармонійно. Перший етап – створення умов, необхідних для розвитку творчого потенціалу особистості. Другий етап – підбір і апробація технологій діагностики творчого потенціалу особистості. Третій етап – аналіз проблем, що виникають в процесі розвитку творчого потенціалу: проблем, бар'єрів, обмежень і блокувань, з наступним їх опрацюванням. Четвертий етап – розробка індивідуальної траєкторії розвитку творчого потенціалу особистості. П'ятий етап – закріплення отриманих на попередніх етапах навичок і використання цих навичок в подальшій професійно-творчій діяльності. Кожен з позначених етапів включає ряд послідовних дій, які дозволяють пройти кожен етап з мінімальною кількістю труднощів у розвитку творчого потенціалу особистості.

У своєму дослідженні ми виходимо з положення про те, що найефективніше творчий потенціал майбутнього педагога дошкільної освіти буде розвиватися якщо кожен з його компонентів реалізуватиметься в творчому розвиваючому освітньому середовищі. Величезний внесок в розробку проблем організації творчого розвиваючого освітнього середовища внесли К.Н. Вентцель, Д. Дьюї, Н.І. Йорданський М. Монтессорі, Ж.-Ж. Руссо, Ф. Фребель, С.Т. Шацький, і багато інших теоретиків і практиків освіти. Відомі різноманітні підходи до побудови творчого розвиваючого освітнього середовища, запропоновані рядом науковців: Г.С. Альтшуллер, Е. ДеБона, Дж. Гілфорд, М.М. Гнатко, А.А. Добряков, В.О. Моляко, К.І. Приходченко, Дж. Рензулі, В.В. Рибалка, Н. Роджерс, С.О. Сисоєва, Е.П. Торранс та ін. Закономірності та особливості організації творчого розвиваючого освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу, в наш час, досліджено в працях видатних українських філософів, педагогів та психологів (А.Т. Авдієвський, В.П. Андрущенко, І.Д. Бех, Н.М. Бібік, А.М. Богуш, В.І. Бондар, М.Б. Євтух, І.А. Зязюн, В.Г. Кремень, В.Г. Кузь, В.І. Луговий, С.Д. Максименко, О.Я. Савченко, В.М. Синьов, О.В. Сухомлинська, О.Я. Чебикін, М.І. Шкіль та ін.).

Аналіз наукової літератури засвідчив, що освітнє середовище складає той виховний простір, в якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості. Найчастіше середовище визначають як сукупність умов, що оточують людину і що взаємодіють з нею як з організмом і особистістю. У Філософському енциклопедичному словнику поняття «середовище» характеризується не лише як оточення, а і як сукупність природних умов, у яких відбувається діяльність людського суспільства та організмів, тобто тих оточуючих умов, які вони здатні переживати та від яких залежить їхнє існування та продовження роду [6, с. 435]. Сучасні дослідження [1, 9] розглядають середовище як узагальнений, сукупний, об'єднаний, цілісний чинник розвитку особистості, що відіграє визначальну роль у професійній підготовці майбутніх педагогів.

Під творчим розвиваючим освітнім середовищем вищого педагогічного навчального закладу ми розуміємо сукупність соціальних, культурних, а також спеціально організованих в освітній установі творчих психолого-педагогічних умов, в результаті взаємодії яких з індивідом відбувається становлення його творчої особистості.

Особлива важливість творчого розвиваючого освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу обумовлена, передусім, тим, що згідно з даними сучасних досліджень в психології, творчий потенціал, на відміну від інтелекту, більшою мірою залежить від особливостей середовища в якому розвивається особистість.

Проблема впливу творчого розвиваючого освітнього середовища на розвиток творчого потенціалу особистості пов'язана з введеним ще в епоху Просвітництва терміну «середовище». Під середовищем на той час розуміли оточуючі людину суспільні, матеріальні та духовні умови її існування, діяльності. У цьому контексті зазначене поняття розглядалося як: макросередовище, як суспільно-економічна система в цілому (продуктивні сили, сукупність виробничих відносин і соціальних інститутів, свідомість, релігія та культура конкретного суспільства) та мікросередовище, як безпосереднє соціальне оточення людини (сім'я, колектив і групи різних рівнів) [9]. Ще в епоху Просвітництва було встановлено, що середовище виступає одним з вирішальних чинників формування і розвитку особистості. При цьому під впливом творчої активної діяльності людини середовище змінюється, перетворюється, і в процесі цього перетворення змінює особистість, що взаємодіє з середовищем.

У педагогічних переконаннях французького філософа, письменника, композитора Жан-Жака Руссо, теорія творчого розвиваючого середовища займає особливе місце. Свою концепцію Ж.-Ж. Руссо викладав у педагогічному романі-трактаті про виховання людини «Еміль, або про виховання» [3]. Цей трактат він вважав найкращим і найбільш важливим із своїх праць і в якому його педагогічні погляди виражені через художні образи. Ж.-Ж. Руссо є засновником теорії природного, вільного виховання, яке враховує закон фізичного, розумового й морального розвитку дітей. Через теорію вільного виховання Ж.-Ж. Руссо червоною ниткою проходить ідея творчого розвитку, згідно з якою від природи людина отримує тільки можливості для розвитку, слабку фізичну конституцію і деякі задатки, які вдосконалюються за допомогою виховання. Саме в цьому полягає головний принцип ідеї розвиваючого навчання за глибоким переконанням Ж.-Ж. Руссо [3].

Одним з перших він став розглядати середовище як умову творчого саморозвитку особистості. У особистості, на думку Ж.-Ж. Руссо, спочатку закладені сприятливі тенденції саморозвитку, які пригнічуються авторитарним вихованням і перекручуються суспільством. Жодна з існуючих систем виховання не може вважатися ідеальною, оскільки вона базується на неприродному для людини соціальному середовищі, що ігнорує природу. На думку Ж.-Ж. Руссо, щоб виховання йшло ефективно, необхідно для кожної особистості створювати особливе творче розвивальне середовище, яке буде встановлювати рівновагу між його реальними можливостями і природними потребами. У такому середовищі особистість не отримує готові знання, а вчиться добувати їх сама, в процесі спостереження за живою природою, на основі власного досвіду. При цьому, відзначав Ж.-Ж. Руссо, основним джерелом розвитку особистості виступає не обширність знань, а уміння самостійно і з толком розпоряджатися ними. У такому спеціально створеному середовищі творчі властивості особистості розвиваються за допомогою «природовідповідного» виховання [3].

У контексті проблеми впливу творчого розвиваючого освітнього середовища на розвиток творчого потенціалу особистості викликають безперечний інтерес ідеї видатного французького педагога і філософа засновника Міжнародної федерації прихильників «нової школи» Селестена Френе [7]. В концепції творчого розвитку особистості, за твердженням С. Френе, вирішальне значення надається власному досвіду дитини, придбаному в сім'ї, школі, в процесі спілкуванні. На думку С. Френе, дитина повинна сама формувати свою особистість, творчо розвивати себе, розкривати свої потенційні можливості, самоактуалізуватися. Функція педагога полягає в тому, щоб допомогти дитині виявити і розвинути те, що для дитини є органічно властиво. У зв'язку з цим С. Френе приділяв особливу увагу конструюванню середовища, в якому відбувається навчання і саморозвиток особистості [7].

Провідними ідеями, на яких базується, за С. Френе, виховна робота є наступні: 1) школа концентрує свою увагу на дитині і керується у своїй діяльності потребами дитини, підпорядковує їм свою техніку, технологію, зміст освіти і методи виховання; 2) дитина сама створює свою особистість за допомогою дорослого; 3) школа майбутнього – це школа праці. Праця є головним принципом, двигуном і філософією народної педагогіки і народної школи; 4) у школі має панувати функціональна дисципліна, що впливає з потреб організації навчально-виховного процесу; 5) школа ХХ століття повинна готувати людину ХХ століття, використовуючи з цією метою найсучасніші технічні засоби; 6) виховання повинно базуватись на природних засадах, тобто на свіжому повітрі, у сім'ї, через духовний досвід людства; 7) виховання має базуватись на переконанні, а не на примушуванні, переконувати слід не словом, а прикладом, діяльністю; 8) школа для народу не може існувати без демократичного суспільства [7].

Реалізація концепції творчого розвитку особистості була можливою завдяки використанню у школі С. Френе нових матеріальних засобів навчання і виховання: 1) вільних текстів; 2) шкільної типографії; 3) картотеки; 4) документальної бібліотеки; 5) шкільної газети; 6) міжшкільного листування; 7) нової організації шкільного життя і класного простору. Система С. Френе передбачає чітке планування навчального процесу. Складання індивідуальних планів С. Френе надавав величезного значення, вважаючи, що при такій системі кожен учень чітко розуміє конкретні завдання, що стоять перед ним, вчиться самостійно розпоряджатися своїм часом, а це підвищує почуття особистої відповідальності [7].

У ряді філософсько-педагогічних праць «Нова французька школа», «Природний метод навчання мови», «Педагогічні інваріанти» С. Френе описував модель «дитячого заповідника», де метою виховання виступає «максимальний розвиток особистості дитини в розумно організованому суспільстві, яке служитиме їй і якому вона сама служитиме» [7, с. 281]. Потрібно відмітити, що С. Френе був передусім практиком і підтверджував кожен свою педагогічну ідею конкретним робочим інструментом, відчутною технікою. Кожен засіб був плодом тривалого пошуку в щоденній практиці і використовувався тільки тоді, коли він підтверджувався позитивним практичним результатом. Педагогічні ідеї С. Френе дістали певне поширення в школах Франції, Італії, Латинської Америки.

У XX столітті однією з перших до проблеми формування творчої особистості в умовах соціуму звернувся колектив трудової школи-комуни М.М. Пістрака, де ставилася мета «не лише познайомити вихованців з сучасністю, але й опанувати її» [8, с. 10]. Педагоги школи вважали, що освоєння довкілля повинно здійснюватися творчо, оскільки «значення творчості для нашої сучасності навряд чи треба доводити» [8, с. 10]. Виходячи з того, що «елементи творчості можуть бути розвинені в особистості лише в умовах достатньої свободи і ініціативи школа повинна передати до рук хлопців більшу кількість таких справ, які вимагають ініціативи, організації і творчості» [8, с. 17]. Основною специфікою трудової школи-комуни М.М. Пістрака було розширення досвіду творчої життєдіяльності учнів.

Проблема творчого розвиваючого середовища, в якому оптимальним чином взаємодіють школа, природне і соціальне середовище, займала особливе місце в педагогічній теорії і практиці С.Т. Шацького. Його педагогічна діяльність була широкоплановою й надзвичайно змістовною: відкриття у травні 1905 р. дитячої літньої трудової колонії у Щелково поблизу Москви, продовження педагогічної роботи в дитячих клубах у місті взимку. За ініціативи О.У. Зеленка і С.Т. Шацького було організовано культурно-просвітницьке товариство «Сетлмент» у Суцєвсько-Мар'їнському районі Москви для дітей робітничої та ремісничої бідноти. В 1909 р. товариство отримало нову назву «Дитяча праця і відпочинок». 1911 р. засновано колонію «Бадьоре життя» (перший експериментальний освітній заклад). Розробка і втілення проекту діяльності Першої дослідної станції з народної освіти (1919 – 1932). Після закриття станції (1932 – 1934 рр.) С.Т. Шацький – директор Московської консерваторії та керівник Центральної педагогічної лабораторії. У цих закладах він створював ефективне творче розвиваюче середовище як цілісну систему чинників і умов для творчого розвитку особистості.

Для дослідження проблеми впливу творчого розвиваючого освітнього середовища становлення творчого потенціалу особистості важливий також педагогічний досвід А.С. Макаренка [2] і В.О. Сухомлинського [4, 5]. А.С. Макаренко в теорії і на практиці прийшов до думки про те, що рішення унікальних педагогічних проблем традиційними засобами неможливе. Перед суспільством з усією гостротою встало масштабне соціально-педагогічне завдання: необхідно було одночасно створювати адекватні форми соціального життя дитячо-дорослого співтовариства і розробляти принципово нову практику освіти (виховання і навчання безпритульних). Вирішуючи цю задачу, А.С. Макаренко створив прецедент соціально-педагогічного проектування освітнього середовища [2].

В.О. Сухомлинський розробив унікальну педагогічну систему становлення творчої, моральної особистості в умовах спеціального соціуму, що здобув всесвітню популярність як Павлишська середня школа. Її завдання полягало в тому, щоб «відкрити буквально перед кожним, навіть перед самим рядовим, найважчим в інтелектуальному розвитку вихованцем ті сфери розвитку духу, де він зможе досягти вершини, виявити себе, заявити про своє «Я», черпати сили з джерела людської гідності, почувати себе не обділеним, а духовно багатим» [5, с. 79-80]. За переконанням В.О. Сухомлинського, колектив тільки тоді може стати сприятливим середовищем, коли він створюється у спільній творчій діяльності, що приносить кожному задоволення та дозволяє розкрити здібності та інтереси. Саме за таких умов та під керівництвом досвідченого, люблячого, турботливого педагога можливо формування колективу як частини творчого розвиваючого освітнього середовища.

Джерелом становлення особистості в освітньому середовищі Павлишської середньої школи служила система принципів, прийомів і засобів, реалізація яких зажадала нових концептуальних підходів до усього процесу організації життєдіяльності дітей і дорослих: активна творча взаємодія педагогів і вихованців, що створює «колективне духовне життя школи»; установка на «єдність думки і почуття» як мету процесу виховання особистості, що не завершується; розвиток здібностей, виховання розуму і творчих здібностей кожної особистості, оскільки «всяка дитина по-своєму унікальна»; уміння педагога «побачити обдарованість дитини, визначити сферу додатка його інтелектуальних і творчих сил»; надання особистості величезного вибору можливостей для індивідуального розвитку і самоудосконалення, створення «атмосфери різноманітної творчої праці»; максимальне використання специфічних можливостей соціокультурного середовища для вирішення завдань становлення особистості («Школа просто неба», «Свято матері», «Свято першого хліба» та ін.) [4].

Досвід організації творчого розвиваючого освітнього середовища як засобу розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» дозволяє виділити деякі основні характеристики цього середовища. Передусім це – інноваційність, яка виступає потужним стимулом пошуку власних моделей рішення творчої задачі,

а не прийняття готових зразків. Наступна характеристика творчого розвиваючого освітнього середовища – багатоваріативність, яка забезпечує можливість знаходження творчих зразків вирішення завдань. Також відзначається така характеристика творчого розвиваючого освітнього середовища як нерегламентованість поведінки суб'єктів навчально-виховного процесу. Свобода вибору покликана надати кожному учасникові колективної або індивідуальної навчальної діяльності, творчу свободу діяльності в усіх її проявах.

Наші дослідження показали, що творче розвиваюче освітнє середовище як засіб розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти реалізується при вдосконаленні мети і змісту навчання; використанні нових методів, прийомів навчання; забезпеченні новими засобами навчання; розробці нового і вдосконаленні існуючого дидактичного матеріалу, оновлення індивідуальних творчих завдань; підготовленості викладачів до здійснення розвитку творчого потенціалу студентів; готовності майбутніх педагогів дошкільної освіти до участі в процесі розвитку творчого потенціалу дітей дошкільного віку. Практична робота по організації творчого розвиваючого освітнього середовища як засобу розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної освіти дозволило виділити наступні особливості роботи: 1) формування у майбутніх педагогів адекватного уявлення про себе, свої реальні і потенційні можливості і творчий потенціал; 2) якнайповніше розкриття творчого потенціалу в процесі освіти; 3) визнання кожного студента як самостійного, активного, творчого суб'єкту освіти; 4) формування і розвиток у студентів творчих професійних властивостей і якостей; 5) формування у студентів умінь оптимально використовувати свої творчі можливості у майбутній професійній діяльності.

В творчому розвиваючому освітньому середовищі особливого значення набуває організація педагогічного супроводження розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної освіти, яке регулюється за допомогою наступних принципів: взаємозумовленості освіти і творчого розвитку особистості; безперервності творчого розвитку особистості; співробітництва; самоорганізації; фасілітації; варіантності; індивідуально-творчого підходу; суб'єкт – суб'єктних відносин; гуманізації та демократизації. Принципи педагогічного супроводження розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної освіти застосовуються не ізольовано, не почергово, а одночасно, комплексно. Серед принципів немає головних і другорядних, вони всі рівнозначні. Однакова увага до всіх принципів попереджає можливі порушення розвитку творчого потенціалу майбутніх педагогів дошкільної освіти.

Висновки... Теоретичний аналіз особливостей творчого розвиваючого освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу, як засобу розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти засвідчив, що: а) генеза поняття «творче розвиваюче освітнє середовище» пройшла довгий шлях розвитку в педагогіці, зокрема змінювалось ставлення до нього та його розуміння; б) в історичній ретроспективі творче розвиваюче освітнє середовище є одним з основних способів непрямого, ненасильницького впливу на особистість; в) середовищний вплив є однією з детермінант процесу розвитку творчого потенціалу особистості.

Література

1. Кремень В. Суспільство знань і якісна освіта / В.Г. Кремень // Освіта. – 2007. – 21-28 березня. – № 13/14. – С. 2-3.
2. Макаренко А.С. Педагогическая поэма. Избранные произведения: в 3 т. / А.С. Макаренко; Редкол.: пред., вступ. ст. Н.Д. Ярмаченко. – К: Радянська школа, 1983. – Т.1. – 517 с.
3. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. Пед. соч. : в 2-х т./ Ж.-Ж. Руссо /под ред. Г.Н. Джибладзе. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 1. – 815 с.
4. Сухомлинский В.А. Избр. пед. соч. в 3-х т. / В.А. Сухомлинский –М. : Педагогика, 1978. – Т. 3. – 212 с.
5. Сухомлинский В.А. Павлышская средняя школа: [Обобщение опыта учеб.-воспитат. работы в сел. серед. школе] / В.А. Сухомлинский – М. : Просвещение, 1979. – 396 с.
6. Философский энциклопедический словарь / Е.Ф. Губский, Г.В. Кораблева, В.А. Лутченко. – М. : ИНФРА-М, 1997. – 576 с.
7. Френе С. Избранные педагогические сочинения / С. Френе. – М. : Прогресс, 1990. – 301с.
8. Школа-коммуна Наркомпроса // Под ред. М.М. Пистрака. – М. : Педагогика, 1990. – 288 с.
9. Шумакова И.А. Понятие «рефлексивная образовательная среда» в философии образования [Электронный ресурс] / И.А. Шумакова // Научные ведомости. – 2008. – № 4. – Режим доступа к статье : <http://dspace.bsu.edu.ru/bitstream/123456789/66/1/Shumakova%20I.A.%20Notion.pdf>

Анотація

У статті розглядається проблема творчого розвиваючого освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу, як засобу розвитку творчого потенціалу майбутнього педагога дошкільної освіти. Визначені особливості роботи вищого навчального закладу, щодо розвитку творчого потенціалу студентів.

Аннотация

В статье рассматривается проблема творческой развивающей образовательной среды высшего педагогического учебного заведения, как средства развития творческого потенциала будущего педагога дошкольного образования. Определены особенности работы высшего учебного заведения в направлении развития творческого потенциала студентов.

Summary

The article deals with the problem of creative developmental educational environment of the pedagogical university, as the method of the development of creative potential of future teachers of preschool education. The special aspects of developing of the creative potential of students at the pedagogical university are described.

Ключові слова: творчий потенціал майбутнього педагога дошкільної освіти, творче розвиваюче освітнє середовище вищого педагогічного навчального закладу.

Ключевые слова: творческий потенциал будущего педагога дошкольного образования, творческая развивающая образовательная среда высшего педагогического учебного заведения.

Key words: creative potential, future teacher of preschool education, creative developing educational environment, pedagogical university.

Подано до редакції 10.10.13.

УДК 378. 22: 005. 336. 5: 451. 17 «19» (470+571)

© 2013

Мільто Л.О.

ВИКЛАДАЦЬКА МАЙСТЕРНІСТЬ ПРОФЕСОРІВ УНІВЕРСИТЕТІВ ДЕРЕВОЛЮЦІЙНОЇ РОСІЇ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Проблема педагогічної майстерності та специфіка викладацької роботи в університетах ХІХ – початку ХХ ст. набули актуальності у зв'язку зі створенням професорами власних методичних систем. Викладацька робота оцінювалася професорами як унікальна і неповторна праця, що виховувала молодого вченого, діяла на його розум та почуття з метою особистісного розвитку і підготовки до самостійної професійної діяльності. В сучасних умовах, коли виникла необхідність підвищення ролі викладача як педагога, визначення особливостей викладацької праці професорів університетів дореволюційного періоду, осмислення історичного шляху, пройденого вищою школою, вивчення практичного досвіду, накопиченого професорсько-викладацьким складом університетів Росії ХІХ – початку ХХ ст. є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Сучасні дослідження М. Богуславського, О. Бутягіна, Ю. Ємельянова, Г. Корнетова, Ф. Петрова, Ю. Салтанова та інших вчених, де висвячені окремі проблеми дореволюційної університетської освіти та мемуарні джерела сучасників досліджуваного періоду О.Кизеветтера, П.Мілюкова, С.Платонова, В.Соловйова, Б.Чичеріна та ін. дозволили об'єктивно охарактеризувати лекторську майстерність викладачів університетів дореволюційної Росії. Варто відзначити, що більшість професорів Московського і Петербурзького університетів були видатними майстрами педагогічної справи, які за роки своєї професійної діяльності створили індивідуальну, неповторну систему викладання і запам'яталися своїм студентам не лише як блискучі науковці, але і майстерні викладачі. За свідченням С. Платонова, науковий рівень лекцій професорів університету був дуже високий, оскільки з кафедри ділилися своїми науковими знаннями визнані корифеї історичної науки не лише російського, але й світового рівня. Висока якість викладання підтримувалася традицією університетів та адміністративними вимогами, згідно яких до читання лекцій допускалися лише викладачі, що мали вчений ступінь [7].

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у ретроспективному аналізі лекторської майстерності професорів Московського і Санкт-Петербурзького університетів

Виклад основного матеріалу дослідження... Прогресивні педагоги-науковці ХІХ ст. К. Бестужев-Рюмін, Т. Грановський, В. Ключевський, С. Соловйов та ін. розуміли лекторську майстерність як мистецтво гармонії думки і слова, що забезпечувало активність сприйняття змісту лекції і розвивало самостійне, творче мислення студентів.

Одним із видатних учених-педагогів, громадських діячів і найпопулярніших лекторів Московського університету був професор Тимофій Миколайович Грановський (1813-1855 рр.). Він блискуче володів ораторським мистецтвом, тому його лекції завжди були значною подією для студентів, які позитивно оцінювали не лише розум видатного вченого, науковість викладання та лекторську майстерність педагога, а й щирість переконань і відвертість думок професора. Ораторська майстерність Т. Грановського була відома за межами Московського університету. Так М. Костомаров називав професора Харківського університету М. Луніна, якій, на його думку був одним з найкращих професорів всесвітньої історії, «харківським Грановським».

Найважливішим досягненням лекторської майстерності Т. Грановський вважав уміння педагога збуджувати гру розуму. Професор цінував простоту і природність викладу матеріалу. Його лекції відрізнялися свіжістю думок, народжених в живому спілкуванні та процесі співтворчості зі студентами. Студентам здавалося, що думки вченого виникали і формувалися на їх власних очах і за їх участю. Т. Грановський писав М. Станкевичу, що він читає не по зошиті, а по детальному розробленому конспекту. Педагог звертав увагу на те, що найкраще приходить в голову вже в процесі викладання [6].

За спогадами його студентів, навіть супротивники науковця підкреслювали вишуканість, яскравість, виразність і строгу простоту його мови, яка ніколи не втрачала ясності, не рябіла незрозумілими термінами і мала